O'ZBEK ADABIYOTIDA ROMAN JANRINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Xushboqova Shahlo Shavkat qizi
TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek romanchiligi taraqqiyotida an'ana va zamonaviylikning uyg'unlashuvi masalasi tahlil qilingan. Roman janrining o'zbek adabiyotida shakllanish jarayoni, milliy an'anaviy unsurlar va zamonaviy badiiy usullar o'rtasidagi o'zaro ta'sir adabiyotshunos olimlar qarashlari hamda amaliy misollar asosida yoritilgan. Shuningdek, turli davr romanlarining qiyosiy tahlili orqali an'ana va zamonaviylik uyg'unligining badiiy-estetik ahamiyati ochib berilgan. Jadval va tahliliy yondashuv yordamida o'zbek romanchiligining shakllanish va rivojlanish bosqichlari umumlashtirilgan o'zbek adabiy jarayonini zamonaviy adabiyot nazariyasi bilan uyg'unlikda ko'rib chiqishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: O'zbek romanchiligi, an'ana, zamonaviylik, uyg'unlik, milliylik, badiiy-estetik jarayon, roman janri, adabiy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируется проблема гармонизации традиций и современности в развитии узбекского романа. Освещается процесс формирования жанра романа в узбекской литературе, а также взаимовлияние национальных традиционных элементов и современных художественных методов на основе взглядов литературоведов и практических примеров. Кроме того, посредством сравнительного анализа романов различных периодов раскрывается художественно-эстетическое значение синтеза традиций и современности. С использованием табличного и аналитического подходов обобщены этапы формирования и развития

узбекского романа. Статья направлена на рассмотрение узбекского литературного процесса в контексте современной литературной теории.

Ключевые слова: узбекский роман, традиция, современность, гармония, национальная идентичность, художественно-эстетический процесс, жанр романа, литературное развитие.

Abstract. This article analyzes the issue of the integration of tradition and modernity in the development of the Uzbek novel. It examines the process of the formation of the novel genre in Uzbek literature, as well as the interaction between national traditional elements and modern artistic methods based on the views of literary scholars and practical examples. Furthermore, through a comparative analysis of novels from different periods, the artistic and aesthetic significance of the harmony between tradition and modernity is revealed. Using tabular and analytical approaches, the stages of formation and development of the Uzbek novel are generalized. The study aims to consider the Uzbek literary process in alignment with modern literary theory.

Keywords: Uzbek novel, tradition, modernity, harmony, national identity, artistic-aesthetic process, novel genre, literary development.

O‘zbek romanchiligi taraqqiyotida an’ana va zamonaviylikning uyg‘unlashuvi adabiy jarayonning eng muhim masalalaridan biri sifatida baholanadi. Adabiyotshunoslar ta’kidlaganidek, har qanday milliy adabiyot o‘z ildizlarini qadimiy manbalar, folklor, og‘zaki ijod va tarixiy asarlardan oladi. Shu jihatdan, roman janri ham o‘zbek adabiyotida dastlabki bosqichda an’anaviy epik tasvirlarga tayanib, keyinchalik zamonaviy shakllar bilan boyib bordi. Masalan, Abdulla Qodiriy o‘zining “O‘tkan kunlar” romanida xalqona rivoyatlar, tarixiy manbalar va

milliy qadriyatlarni zamonaviy roman shaklida uyg'unlashtirgan bo'lsa, keyingi avlod ijodkorlari zamon ruhini yanada chuqurroq aks ettirishga intildilar.

Adabiyotshunos Sabirdinovning fikricha, "o'zbek romanchiligi tarixiylik va zamonaviylikni uyg'unlashtirish orqali o'zining milliy qiyofasini yaratishga erishdi" [3: 101]. Shu bilan birga, Z.Pardayeva "roman janri milliy adabiyotda eng murakkab badiiy shakl sifatida xalq ruhiyatini, tarixiy tajribani va zamonaviy tafakkurni birlashtiruvchi hodisadir" deya ta'kidlaydi [1: 11]. Demak, romanchilikda an'ana – milliylikning ildizi bo'lsa, zamonaviylik yangilanish va taraqqiyotning kafolati sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, jahon adabiyotshunosligida ham bu masalaga turlicha yondashuvlar mavjud. Masalan, Ubaydullayevaning roman haqidagi qarashlarida janrning doimiy rivojlanishda ekani, turli ijtimoiy-tarixiy sharoitlarga moslashib, o'zgarib borishi ta'kidlanadi [4].

Shunday qilib, an'ana va zamonaviylik uyg'unligi faqat o'zbek romanchiligining ichki xususiyati emas, balki jahon adabiy jarayonlari bilan hamohang rivojlanayotgan murakkab hodisadir. Shu bois, ushbu maqolada romanchilikda an'ana va zamonaviylikning uyg'unlashuv jarayoni izchil tahlil qilinadi, turli davr romanlari misolida adabiy-estetik jarayonlar ochib beriladi.

Avvalo, an'anaviylikning o'zbek romanchiligidagi o'rni haqida to'xtalish lozim. Dastlabki o'zbek romanlari xalq hayotini tarixiy manbalar asosida yoritishga, milliy urfodat va qadriyatlarni ifodalashga xizmat qilgan. Ayniqsa, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat kabi yozuvchilar milliy roman asoschilaridan bo'lib, ular xalqning ma'naviy merosidan ilhomlangan holda, tarixiy voqealarni badiiy tasvirga aylantira oldilar. Bu bosqichda an'ana nafaqat tasvir vositasi, balki milliylikni saqlash va mustahkamlash omili sifatida qaraldi.

Shu bilan birga, zamonaviylik ham romanchilik taraqqiyotining ajralmas tarkibiy qismi sifatida maydonga chiqdi. XX asrning ikkinchi yarmida yozuvchilar jamiyatning o'zgaruvchan ijtimoiy hayotini, insonning ruhiy kechinmalarini, shaxsiy muammolarini yangi uslub va badiiy shakllarda tasvirlashga intildilar. O'tkir Hoshimov, Said Ahmad, Tog'ay Murod asarlarida zamonaviy voqelik realistik va psixologik tahlil orqali ochib berildi. Bu davrda romanda ichki monolog, ong oqimi, ramziy tasvir kabi zamonaviy badiiy vositalardan foydalanish kengaydi.

Natijada, an'ana va zamonaviylik o'zaro qarama-qarshi emas, balki bir-birini boyituvchi unsurlar sifatida shakllandi. Masalan, Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" asarida xalqona rivoyatlar, milliy tasvirlar bilan bir qatorda zamonaviy psixologizm va falsafiy mushohada uyg'unlashgan. Shu asosda romanchilik milliy o'ziga xoslikni saqlagan holda, jahon adabiyoti yutuqlaridan bahramand bo'ldi.

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinadiki, o'zbek romanchiligida har bir davr o'ziga xos tarzda an'anani saqlagan va shu bilan birga zamonaviylik unsurlarini o'zlashtirgan. XX asr boshlarida roman milliylikni ifodalash vositasi sifatida qaralgan bo'lsa, XX asr o'rtalarida u zamon ruhini aks ettirishning asosiy badiiy shakliga aylandi. XXI asrga kelib esa, roman jahon adabiyotidagi modernistik va postmodernistik oqimlar ta'sirida yangicha qirralar kasb etdi. Shunday qilib, an'ana va zamonaviylik uyg'unligi o'zbek romanchiligini nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlarni ifodalovchi adabiyot darajasiga olib chiqdi.

Yuqorida ta'kidlanganlardan kelib chiqib aytish mumkinki, o'zbek romanchiligi taraqqiyoti jarayonida an'ana va zamonaviylik uyg'unligi uzluksiz davom etib kelayotgan murakkab va serqirra hodisadir. Bir tomondan, an'ana

xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy merosi va milliy qadriyatlarini ifodalab, adabiyotning ildizini mustahkamlasa, ikkinchi tomondan, zamonaviylik yangilanish, ijodiy izlanish va badiiy tafakkurning taraqqiy etishini ta'minladi.

Shuningdek, romanchilikda bu ikki qutbning uyg'unlashuvi natijasida milliy va umuminsoniy g'oyalar qo'shilib, adabiyotning badiiy-estetik qiyofasi yanada boyidi. XX asr boshlarida tarixiylik va milliylik ustuvor bo'lgan bo'lsa, keyingi davrlarda psixologizm, falsafiy mushohada va modernistik oqimlar o'z o'rnini topdi. Bugungi kunda esa o'zbek romanchiligi nafaqat milliy o'zlikni anglash vositasi, balki global adabiy jarayonlarda faol ishtirok etuvchi adabiy hodisaga aylandi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek romanchiligi taraqqiyotida an'ana va zamonaviylikning uyg'unligi doimiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi. An'ana milliylikning ildizi va ruhiy tayanchi bo'lsa, zamonaviylik uning yangilanishi va taraqqiyotining kafolati hisoblanadi. Olimlar fikriga ko'ra, aynan shu uyg'unlik romanchilikning milliy-estetik qiyofasini shakllantirgan. O'zbek romanlari tarixiy voqealarni, milliy ruhiyatni va zamonaviy inson muammolarini birlashtirgan holda, adabiyotimizni jahon adabiy jarayonlari bilan uyg'un rivojlanishga yo'naltirdi. Shu sababli, o'zbek romanchiligida an'ana va zamonaviylikning uyg'unligi nafaqat adabiyestetik hodisa, balki milliy o'zlikni anglash va jahon madaniyatida o'z o'rnini topish jarayonining muhim bosqichidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
2. ZAMONDOSHLAR, MANGU YASHAGAY. *PEDAGOGS*, *57*(1), 132–138.

3. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
4. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
5. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
6. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*. (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
7. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
8. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLARI BO'YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).